

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Szegedi Tudományegyetem egykori közjog professzorára emlékezve, szeretnék néhány, az alkotmányjog aktuális kérdéséről is röviden szót ejteni. Polner Ödönre úgy tekintünk, mint a közjog kiváló művelőjére, aki a maga korában munkásságával nyomot hagyott maga után, művei ma is ismertek, gondolatai ma is megfontolandóak. Van tehát Polner Ödön szellemi örökség, amelyet nekünk a szegedi egyetem közjogot oktató örököseinek nem szabad elfelejtenünk. Polner Ödön Európán volt, így öröksége érintkezésben áll a mai kutatásokkal, vagyis azzal, hogy mit is jelent a közös európai alkotmányos örökség.

Polner Ödönt olyan kérdések foglalkoztatták többek között, mint az, hogy mik az állam alkotó elemei, mi a nemzet fogalma, milyen az államszervezet belső szerkezete, melyek az állami hatalom megnyilvánulásai. Mindezekre a kérdésekre európai összefüggésekben kereste a válaszokat.

Ma az alkotmányjog kutatói jelentős kihívás előtt állnak. Egyrészt meg kell határozniuk azt az alkotmányos örökséget, amelyet az egyesülő Európában a nemzeti jogrend alapján továbbra is meg kívánnak őrizni, másrészt szembe kell nézniük azzal a ténnyel, hogy a XXI. században a nemzeti alkotmányjog kiegészül egy európai dimenzióval. A tagállamok által létrehozott közös jogrendnek, a közösségi jognak és a nemzeti jognak harmóniát kell alkotniuk, ki kell alakítani a bírósági gyakorlat szintjén is az „együttműködő alkotmányosság” kritériumait.

Nézzük azt az örökséget, amelyet olyan nagy egyéniségek hagytak ránk, mint többek között Polner Ödön. De engedjék meg, hogy ilyenek tekintsem a XX. század második felében alkotó Szabó Józsefet és Kovács Istvánt is.

1) Örökségként tekinthető maga az Alkotmány léte

Az Alkotmány alaptörvény, amely egyes, korai nézetek szerint a természet rendjéből következik, és vannak a természetből eredő, a hatalomgyakorlásra vonatkozó elvárások. Az Alkotmány kifejezés alapulhat az emberek elhatározásán, amikor is az alkotmányt előkészítők határozzák meg a hatalomgyakorlás szabályait, alakítják a társadalmi viszonyokat. Platon a Köztársaság című művében, Arisztotelesz pedig az Athéni Alkotmányban nem becsüli alá az emberi tényezőt, amely a társadalmi viszonyok alakításában szerepet játszik.

A XVI. századtól kezdődően a szerződéses elméletek játszanak szerepet. Locke, Hobbes, Rousseau mindegyik a maga módján a népet helyezi a középpontba, a hatalom legitimitása a nép. 1789-től kezdődően ez az elv töretlenül érvényesül, olyannyira, hogy 200 évvel a francia forradalmat követően is, a közép és kelet-európai országokban lezajlott rendszerváltozásokkal egy időben ezen országok is visszatértek a francia forradalom óta meggyökeredzett fogalmakhoz: politikai pluralizmus, jogállam, hatalommegosztás, az emberi jogok tiszteletben tartása, a jog által vezérelt hatalomgyakorlás.

Az örökség része tehát maga az Alkotmány. Nagy-Britanniát kivéve valamennyi európai ország az írott, chartális alkotmány mellett tette le voksát. A nemzeti alkotmányok tartalmilag azonban nem állandóak, születnek új alkotmányok, illetve gyakoriak az alkotmánymódosítások. Európában az Alkotmány rögzíti a hatalomgyakorlás rendszerét, tartalmazza az alapjogok katalógusát. Ha megvizsgáljuk a nemzeti alkotmányokat, egyfajta kaleidoszkópot kapunk, egyes államok a királyságot tartják fenn, mások a köztársasági államformát. Németország, Spanyolország, Olaszország, Magyarország és Csehország parlamentáris berendezkedésű, Franciaországban, Romániában és Lengyelországban az elnöki rendszer a jellemző, igaz eltérő jogosítványokkal. Még sincs két hasonló felépítésű, két azonos államszervezetű ország: Csehországban, noha a rendszer parlamentáris, a köztársasági elnök mégis erős politikai hatalommal rendelkezik, az ugyancsak parlamentáris berendezkedéssel bíró Magyarországon a köztársasági elnöknek nincs valódi politikai hatalma.

A nemzeti alkotmányok sokszínűsége, az európai közös alkotmányos örökség fontos része az európai integrációnak. Az Európai Unió azokat nem teszi feleslegessé, az integrációnak figyelembe kell vennie a nemzeti tradíciókat, sajátosságokat (unitárius állam, föderatív állam, regionális állam, stb).

2) Alkotmányos értékek, mint az örökség része

A berlini fal leomlásával, a kommunista berendezkedés megszűnésével azt is feltételezhetnénk, hogy az alkotmányos értékek ugyanazok lettek valamennyi országban. Az eltérések szellemi irányzatokhoz köthetők: a liberálisok szerint a beavatkozást kerülő államra van szükség, a jogok érvényre juttatásához nem szükséges az állami beavatkozás. Ezzel szemben áll az államot előtérbe helyező szemlélet, az államnak be kell avatkoznia annak érdekében, hogy a tanuláshoz, az egészséghez való jog kiteljesedjék. De eltérő nézetek vannak olyan kérdésekben is, hogy mit jelentsen a vallásszabadság. Míg Franciaországban a laicité a meghatározó alkotmányi érték, ezzel szemben más országokban, így pl. a skandináv államokban államegyházi modell van érvényben. Más a megítélése a terhesség megszakításnak vagy a kábítószer-fogyasztásnak Írországon vagy Hollandiában. Ahány ország, annyi eltérő filozófiai megközelítése ugyanannak az intézménynek, mondhatjuk zenei hasonlattal: variációk egy témára.

Európa története azonban nem csak azt bizonyítja, hogy fogékonyak voltunk és vagyunk az alapjogokra, hanem az ellenkezőjét is: az emberi jogok eltiprása, genocidium, proletárdiktatúra, ez is jelen volt történelmünkben. Mindez felveti a védelmi eszközök szükségességét: fellépés a rasszizmussal és a szélsőséges megnyilvánulásokkal szemben. Ez is az örökség része, nem csak Közép-és Kelet Európában, hanem Észak-, Dél- és Nyugat-Európa országaiban is.

3) Az alkotmányos demokrácia eszméje

Ez alatt két kategóriát értünk, egyrészt a pluralizmust, vagyis a szabad választásokat, másrészt - az alapjogok tiszteletben tartásának kötelezettségét. A közös örökség szerint az, akit megillet a kormányzás, választások útján kell elnyernie tisztségét. Franciaországban a végrehajtó hatalom feje a köztársasági elnök, tisztségét közvetlen

választás útján nyeri el. A parlamentáris országokban a végrehajtó hatalom feje a miniszterelnök, kancellár vagy hívják bárhogy is, ugyancsak választások eredményeként nyeri el tisztségét. A demokratikus alternatíva elve az európai alkotmányos örökség alapeleme, a politikai pluralizmus teszi lehetővé a szabad választásokat.

A nemzeti alkotmányok szintjén nagy hangsúlyt kap az alapjogok rögzítése. Szinte ugyanazok a jogok kerülnek rögzítésre valamennyi alkotmányban: egyesülési jog, gyülekezési jog, véleménynyilvánítás joga, a magánélethez való jog, az ártatlanság véelme, az emberi méltósághoz való jog, diszkrimináció tilalma, stb. Ezek a hasonlóságok azt bizonyítják, hogy az alapjogok terén — szemben az államszervezettel — létezik egyfajta közös nevező, közös fejlődés. A jogok egyfajta logikai rendet képeznek, van egy közös nevező, amelyre a jogok épülnek: a pluralizmus, a sajtó és az elektronikus média, az oktatás és a politikai pártok tekintetében. Szociális biztonság, sztrájkjog, szakszervezeti mozgalmak egy másik területen.

Az alapjogok tiszteletben tartásának a legfontosabb öre maga az alkotmány és az alkotmányvédelem. Az alkotmány, mint a legfontosabb norma, más törvényeket megelőz, minden jogszabálynak meg kell felelnie az alkotmánynak. A XIX. század a nemzeti parlamentekről szólt, a nemzeti parlamentek voltak a szuverenitás megtestesítői, képviselői. Ezzel szemben a XX. század második felétől jelentős hangsúly tevődött az alkotmányvédelemre, és így az alkotmánybíráskodás intézményre. A demokratikusan megválasztott parlament felett egy szűk testület bír bírói hatalommal, levonhatva az alkotmányellenesség következményeit, megsemmisítvén az alkotmányellenes törvényeket.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Lehetne még tovább kutakodnunk az örökségről. Mégis fel kell tennünk a kérdést, hogy mit is jelent számunkra a közös alkotmányos örökség? Az örökség nekem alkotmányos elveket jelentenek, olyan elveket, amelyek az európai országokban közösek. Ilyen a legutóbb említett alkotmányvédelem elve is, noha a megvalósulási formája országonként változik. Az európai építkezés sikere azon is múlik, hogy az, mennyire veszi figyelembe a közös európai örökségünket. A kialakulóban lévő európai alkotmányjog csak akkor lehet sikeres, ha az a tagállamokban kimunkált, általánosan elfogadott alkotmányos elveken nyugszik. Az elvek kialakulásához és elfogadtatásához mindenkor kellett a közjog művelőinek aktív szellemi közreműködése. Ezért is kell megbecsülnünk elődeinket, és rájuk emlékezni. Polner Ödön professzor urat munkássága alapján joggal tekinthetjük olyan elődnek, mint aki közreműködött a közös európai alkotmányos örökség megteremtésében. Ezért is emlékeztünk ma rá.

Köszönöm a figyelmüket.

Prof. Dr. Trócsányi László